

Характеристика психологічного віку дітей шостого року життя

З програми розвитку дітей

старшого дошкільного віку «Впевнений старт»:

*Андрієтти О.О., Голубович О. П., Долинна О.П.,
Д'яченко Т. В., Льченко Т. С., Іванова Г. Є., Лисенко Г. М.,
Панасюк Т. В., Петрова Г. В., Піроженко Т. О.,
Романко Н. М., Случинська Н. А., Трикоз Н. І.*

*(затверджено Наказом Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України від 21.05.12 р. № 604)*

Соціальна ситуація розвитку

Протягом старшого дошкільного віку істотно розширюється коло людей, з якими спілкується дитина. Предметом її уваги все більше стає світ соціальних відносин дорослих людей, в який дитина намагається увійти. Центром для неї та її щоденного буття є дорослий як носій суспільних функцій та вимог. Основна потреба — прагнення жити з людьми, що її оточують, спільним життям, входити з ними у безпосередній контакт, постійно перетинатися з дорослим світом. Проте життя дитини проходить в умовах опосередкованого, а не прямого зв'язку зі світом дорослих. Розрив між ідеальними прагненнями та реальними можливостями дошкільника усувається шляхом моделювання дитиною бажаних відносин у сюжетно-рольовій грі.

Порівняно з попереднім життєвим періодом істотно змінюється місце дошкільника серед дорослих: у нього з'являється коло елементарних обов'язків; спільна з дорослим діяльність змінюється самостійним виконанням вимог, вказівок, доручень, прохань дорослого; впроваджуються елементи систематичного навчання як певним чином організованої та унормованої діяльності.

Важлива характеристика соціальної ситуації розвитку дитини — стабілізація взаємин з однолітками, утворення «дитячого суспільства», оформлення дитячої субкультури з притаманною їй територією, правилами співжиття, інтересами, ролями, перевагами, пріоритетними цінностями, соціальним статусом кожного її члена.

Провідна діяльність. Протягом цього вікового періоду ускладнюється провідна діяльність дитини — сюжетно-рольова гра. Якщо у попередні вікові періоди дитина в ході елементарної рольової гри «оволодівала» дорослим як знаряддям (намагалася практично діяти з ним, використовувати для задоволення своїх потреб), то тепер вона усвідомлює: доросла людина не залишається байдужою до її впливів, відповідає на них певним чином. У сюжетно-рольовій грі старший дошкільник програє різноманітні ситуації, пов'язані з людськими відносинами, систему своїх дій у цих ситуаціях та систему наслідків цих дій для себе та оточення. У сюжетно-рольовій грі дитина спочатку дієво, емоційно, а потім й інтелектуально освоює систему людських відносин.

Істотних змін зазнає змістовий компонент ігрової діяльності — ускладнюється та урізноманітнюється сюжет гри як її основний стрижень, дедалі більше наближаючись до реального життєвого контексту. Структура сюжету вдосконалюється за рахунок різних способів творчої побудови. За допомогою дорослого формуються цікаві, логічно виправдані, наближені до сучасного життя ігрові задуми, вдосконалюється вміння дитини зображувати і передавати сенс життєвих вражень, а не лише їх зовнішню сторону. Розширюється діапазон ігрових ролей, розвивається здатність типізувати та індивідуалізувати роль. Дошкільник все частіше відтворює в сюжетах різнобічні рольові зв'язки, проявляє гнучкість, уміння змінювати рольові дії, добре орієнтується у своїх ігрових діях на відтворення статево-рольових поведінкових стандартів.

Удосконалюється процесуальний компонент сюжетно-рольової гри: зростає здатність до самоорганізації, планування ігрових дій, делегування повноважень організатора гри найбільш компетентному учасникові. Формується вміння дотримуватися встановлених ігрових правил, а також придумувати свої, попередньо їх формулювати та дотримуватися в грі. Через сюжетно-рольову гру дитина усвідомлює, що будь-яка

діяльність потребує від людини виконання певних обов'язків та дотримання певних правил.

У ході сюжетно-рольової гри у дитини виникає потреба в товаришах, спільниках, без яких гра втрачає сенс. Спілкуючись з однолітками, дитина навчається співробітничати, підкорятися, керувати, розподіляти функції, вчиняти справедливо, відчувати себе членом групи, відстоювати власну гідність. У грі дитина виховується як суб'єкт комунікативної діяльності — розвиваються її соціальні почуття, формуються партнерські взаємини, збагачується досвід конструктивного міжособистісного спілкування. Розвиваються два види взаємин — ігрові та реальні (перші відображають відносини по сюжету й ролі, другі є взаєминами партнерів, товаришів). Гармонійне поєднання ігрових та реальних взаємин можливе за умови сформованості у дитини ініціативності, товариськості, совісті, елементарного образу «Я», децентрації (здатності поглянути на ситуацію очима іншої людини, вміння стати на її місце). У грі дитина опановує мову спілкування, взаєморозуміння, взаємодопомоги, узгодження своїх дій з діями партнерів, навчається домовлятися, обґрунтовувати свою думку, знаходити домірне місце в групі однолітків.

Істотно змінюється здатність дитини до контрольної-оцінних дій: більш адекватною, обґрунтованою та розгорнутою стає самооцінка; збагачується досвід нормативно-оцінних дій, виробляється звичка якісно характеризувати свої ігрові дії та поведінку; збагачується гама переживань з приводу ігрових досягнень та морально-естетичних проявів. Особливого значення набуває гра для розвитку в старшому дошкільному віці рефлексії — здатності дитини аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви, думки, співвідносити з очікуваннями інших, авторитетних для дитини осіб, та моральними нормами.

Урізноманітнюються творчі дитячі ігри. Дитина виявляє інтерес не лише до сюжетно-рольових, а й до ігор-драматизацій, інсценівок, театралізацій, ігор з елементами праці та художньо-естетичної діяльності, конструктивних, спортивних, дидактичних, рухливих, інтелектуальних.

Гра як провідна діяльність відіграє визначальну роль у розвитку психіки та особистості дитини: в ній формуються довільні увага і пам'ять; розвивається розумова діяльність (предмет-замінник, що використовується в грі, стає опорою для розвитку мислення, дитина фантазує з ним, наділяє певними характеристиками); вдосконалюється уява (дитина замінює одні предмети іншими, бере на себе різні ролі, створює нові сюжети); відбувається подальший соціальний розвиток (дитина приглядається до поведінки та взаємин дорослих, однолітків, набуває навичок спілкування, навчається діяти за правилами); розвиваються почуття (вона тонше диференціює різні почуття, розпізнає та передає мімікою основні з них, адекватно реагує, робить припущення з приводу ймовірних причин); розвивається вольова регуляція поведінки (дошкільник навчається очікувати, утримуватися від чогось, доводити розпочате до кінця, долати труднощі, виявляти наполегливість тощо).

Гра відіграє важливу роль у розвитку мовлення дитини: ігровий сюжет потребує мовленнєвого спілкування, вміння висловлюватися, обґрунтовувати думки, звертатися з пропозиціями, проханнями, вибаченнями тощо, здатності інтонувати мову різних персонажів.

Вікові новоутворення: перший схематичний обрис дитячого світогляду; внутрішні етичні інстанції (зачатки почуття совісті); супідрядність мотивів (продумані дії починають переважати над імпульсивними, мотив «хочу» поступається мотиву «треба», більшого значення набувають соціальна мотивація); довільна поведінка (здатність діяти цілеспрямовано, долати труднощі на шляху до мети, елементарно контролювати та регулювати свою діяльність); творча уява (прагнення відійти від шаблону та зразка, схильність до фантазування, вигадкування, творчої ініціативи); особиста свідомість (усвідомлення свого обмеженого місця в системі відносин з дорослими, орієнтація у

власних чеснотах і вадах, виникнення більш-менш реалістичної самооцінки, самоповаги, прагнення бути визнаним іншими).

Загальні освітні завдання

Розвивальні: створювати умови для повноцінного фізичного і психічного розвитку, формування інтересів, намірів, дитини, реалізації позитивних задумів та планів у різних сферах життєдіяльності; формувати довільність поведінки, заохочувати прагнення долати труднощі, доводити справу до кінця; збагачувати чуттєвий досвід дитини, розвивати творчу уяву, вміння розмірковувати, висловлювати і обґрунтовувати власні судження, мислити креативно, експериментувати; сприяти збільшенню обсягів пам'яті, глибини, тривалості запам'ятовування і точності відтворення інформації; підтримувати намагання дитини адекватно оцінювати свої досягнення, вчинки та особистісні якості; вправляти в соціальних контактах, спілкуванні й налагодженні доброзичливих взаємин з людьми різного віку та статі.

Виховні: виховувати культуру дитячих бажань, сприяти становленню системи елементарних цінностей, позитивного ставлення до природи, предметів, фізичної культури і мистецтва, людей, самої себе; виховувати культуру поведінки; залучати дитину засобами мистецтва до національної та світової культур; приділяти увагу становленню основ моральної за змістом та активної за формою позиції; виховувати базові якості особистості (самостійність, працелюбність, людяність, розсудливість, справедливість, самовладання, самолюбність, спостережливість, відповідальність).

Навчальні: збагачувати, розширювати, систематизувати уявлення, знання дитини про природу, рукотворний світ, світ фізичної культури і мистецтва, людей, що оточують, та саму себе; вдосконалювати вміння використовувати здобуті уявлення для подальшого розширення особистого досвіду.

Формувати навчальні вміння — організаційні (способи самоорганізації), загальнопізнавальні (спостерігати, обстежувати, аналізувати, виділяти головне, порівнювати, запам'ятовувати, бачити проблему, розмірковувати з приводу неї, розв'язувати її, осмислювати матеріал), загальномовленнєві (культуру слухання, запитування, висловлювання, обґрунтування, доведення, налагодження спілкування), контрольні-оцінні (здійснення найпростіших форм контролю власної діяльності, перевірки зробленого, внесення потрібних корективів, виправлення помилок, вироблення оцінних суджень щодо якісно-кількісних показників зробленого та внесених у досягнення зусиль).

Вправляти у прояві творчого ставлення до виконання практичних та розумових завдань.

Орієнтовні показники нервово-психічного розвитку дітей 5-6 років

Психічні функції і соціальна поведінка	Показники розвитку	
	Достатній рівень	Низький рівень
ДИТИНА: 5 років		
1. Мислення і мовлення	Вміє скласти по картинці розповідь за декількома варіантами. Правильно відповідає на питання, як герой потрапив у цю ситуацію	Складаючи розповідь, не може відповісти на питання, як герой потрапив у дану ситуацію. Не розуміє сенсу картинки, перераховуючи дії героя замість переказу сюжету
2. Моторика	Вміє стрибати на місці на одній нозі і просуваючись вперед.	Не вміє стрибати на одній нозі. Ніколи повністю не одягається і не

	Завжди, або майже завжди одягається і роздягається повністю самостійно	роздягається самостійно, або робить це дуже рідко
3. Увага і пам'ять	Уважна, зібрана. Вірші, що відповідають віку, запам'ятовує швидко, надовго, після багатьох повторень, але в цілому успішно	Розсіяна, неуважна, часто «відключається». Насилу і ненадовго запам'ятовує вірші
4. Соціальні контакти	Вміє грати з іншими дітьми, не сварячись, дотримуючись правил гри	Часто свариться з дітьми, ображається, б'ється. Уникає інших дітей, любить грати на самоті. Не має друзів у дитячому садку, у дворі
6 років		
1. Мислення і мовлення	Вміє скласти по картинці розповідь з розвитком сюжету, відобразивши в ньому події минулого, теперішнього і майбутнього. Допустимі навідні запитання	При розповіді сюжету не може відповісти на питання, як герой потрапив у дану ситуацію, чим усе завершиться
2. Моторика	Загальна: вміє стрибати у довжину з місця з результатом не менше 70 см. Ручна: вміє акуратно зафарбувати коло діаметром 2 см	Не вміє стрибати у довжину з місця або показує результат менше 70 см. Неакуратно зафарбовує коло (часто і грубо перетинає лінію, багато великих пробілів)
3. Увага і пам'ять	Уважна, зібрана. Вірші, що відповідають віку, запам'ятовує швидко, надовго, після багатьох повторень, але в цілому успішно	Розсіяна, неуважна, часто «відключається». Насилу і ненадовго запам'ятовує вірші
4. Соціальні контакти	Вміє грати з іншими дітьми, не сварячись і дотримуючись правил гри	Часто свариться з дітьми, ображається, б'ється. Уникає інших дітей, любить грати на самоті. Не має друзів у дитячому садку, у дворі

Для попередження проявів невротичних станів у дитини батькам і педагогам потрібно вже з дошкільного віку прищеплювати їй інтерес до всього, що відбувається навколо, формувати допитливість, прагнення до повноцінного життя, відволікаючи її від тенденції замкнутості на увазі тільки до самої себе, на своїх відчуттях, проблемах.

Для того, щоб батьки могли надавати допомогу своїм дітям, їм необхідно взаємодіяти з педагогами, психологами і медичними працівниками дошкільного навчального закладу.

В індивідуальних бесідах з педагогом батьки можуть отримати багато корисної інформації про свою дитину:

- які звуки рідної мови вона вимовляє неправильно;
- як розвинений у неї мовний слух;
- наскільки різноманітний її словниковий запас;
- чи достатньо володіє вона граматичним ладом мовлення;
- чи вміє зв'язно висловлювати свої думки і вступати в діалогічне спілкування;
- який рівень розвитку дрібної моторики дитини та інше.

Завдання батьків, педагогів, психологів – своєчасно підтримати розвиток індивідуальної своєрідності і неповторного життєвого шляху дитини.

Подальший індивідуальний шлях розвитку особистості дитини продовжується в початковій школі.

